

# EYÜBOĞLU KOLEKSİYONUNDAKİ UÇKUR DOKUMALARDAN ÖRNEKLER

Begül Özkoca\*<sup>1</sup>, Hilal Bozkurt<sup>1</sup>, Hügette Eyüboğlu<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Hitit Üniversitesi- Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü İskilip Meslek  
Yüksekokulu, 19400, Çorum-İskilip

<sup>2</sup>Çatal Kara Sanat Evi, 19400, Çorum-İskilip

\*kayragoktug@hotmail.com

**Özet:** 20. yüzyıl Türk resminin ve edebiyatının önde gelen isimlerinden Bedri Rahmi Eyüboğlu 1911'de Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Yaşamı boyunca halk sanatı örnekleriyle ilgilenen sanatçı batı resminin olanaklarını kullanarak kendi resminde Anadolu duyarlılığını yansıtmak istemiştir. Bedri Rahmi'nin, sanat yaşamı boyunca tutkunu olduğu Anadolu, onun sanatının ilk ve tek önemli kaynağıdır. Sanatçı Anadolu kültürünün tek bir ögesiyle yetinmediği gibi çalışmalarını tek bir sanat türüyle sınırlamamış, yağlıboya, yazma, gravür baskı, mozaik, seramik ve heykel en çok denediği alanlar olmuştur. Sanatla iççe bir hayat sürdüren Eyüboğlu ailesi bunun yanında geleneksel tür el sanatlarının nadide parçalarının yer aldığı geniş de bir koleksiyona sahiptir. Bu koleksiyonda halıdan kilime, seramikten çiniye, geleneksel kıyafetlerden çarpanalara, peşkirten uçkura çok çeşitlidir.

Bu bildiride Eyüboğlu koleksiyonunda bulunan on adet uçkur örneği renk, iplik cinsi, motif özellikleri ve dokumaların ebatları bakımından incelenerek açıklanmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Eyüboğlu, Koleksiyon, Dokuma, İşleme, Uçkur

## The Examples Of Eyüboğlu Waistband Textile

**Abstract:** Bedri Rahmi, a favourite name of Turkish art and literature, was born in Trabzon. During his life he was interested in public art and want to reflect Anatolia sensibility to his own art by using the possibilities of west art. Anatolia, that Bedri Rahmi fond of during his art life, is the only and first source of his art. The Artist didn't confine himself with one side of Anatolia culture, oil color, writing, gravüre, ceramic, sculpture and mosaic were the areas that he attempted to. Eyüboğlu family who lived with art, also had a huge collection of traditional hand art rare fragments. This collection consisted of from rug to carpets, ceramic to wall tiles, traditional clothes to wovens, napkin to waistbands.

In this paper, ten examples of waistbands are explained on the point of color, fibre type, motive characteristics and fabric dimensions.

**Key words:** Eyüboğlu, Collection, Weaving, Embroidery, Uçkur

## 1.GİRİŞ

Anadolu'nun birçok yerini gezen Eyüboğlu ailesi Anadolu kadının elinden çıkmış el sanatlarından örneklerle de zamanla koleksiyonlarında genişçe yer vermişlerdir. Birçok yörenin karakteristik özelliklerini taşıyan halılar, kilimler, geleneksel kıyafetler, çoraplar, peşkirler ve uçkurlar gibi Anadolu'yu yansıtan örneklerle rastlamak mümkündür. Bu koleksiyonda yer alan en güzel örneklerden biri de tamamıyla geleneksel Türk işleme sanatının yansıtan uçkurlardır.

Geleneksel işlemeli kıyafetlerin aksesuarları içerisinde önemli bir yeri olan uçkurlar ise; iç donu, çakşır, şalvar, sıkma, potur, zıpka gibi kıyafetlerin belini tutmak ve süs olarak kıyafetin dışına sarkıtmak amacıyla hazırlanmış, iki dar kenarı geleneksel Türk işleme teknikleri ile bezenmiş, uzun dikdörtgen kuşak olarak tanımlamak mümkündür [1].

Bir başka kaynakta ise; Giyimi süslemek yâda elbiselerin, şalvarların belini tutmak amacıyla hazırlanmış 25x125 cm boyutları civarında, iki dar kenarı işlemelerle bezenmiş, uzun dikdörtgen bağ. [2] olarak tanımlanmaktadır.

Geleneksel Türk tekstil sanatları tarihinde, köklü bir geçmişin tarihi olma niteliği taşıyan işlemler estetik değerinin yanı sıra, toplumun yasama biçimini, duyuş ve düşünüş sistemini de yansıtmaktadır. [3]

İşleme; ipek, yün, keten, metal gibi farklı iplikler ile çeşitli iğneler ve uygulama yöntemleri kullanılarak, iğnenin kumaşlar, keçe, deri, vb materyallerin belli yerlerine batırılıp, belli yerlerinden çıkarılması esasına dayalı olarak yapılan, bir süsleme sanatıdır[4].

## 2. MATERYAL VE METOT

Eyüboğlu koleksiyonunda yapılan incelemeler sonucunda tespit edilen geleneksel Türk işleme

Teknikleri ile işlenmiş özgün niteliklere sahip 10 adet uçkur yer almaktadır. Araştırma kapsamında işleme sanatı ve uçkurlarla ilgili literatur taraması yapılmış, tespit edilen uçkurların renkli fotoğrafları çekilmiş, dokumaların eni ve boyu belirlenmiş, uçkurların dokuma, işleme ve kenar süslemelerinde kullanılan gereçler tespit edilmiş, dokumaların örgüsü büyüteç yardımı ile incelenerek belirlenmiştir. İşleme ve kenar süsleme tekniklerinde kullanılan renkler ve işlemlerde kullanılan motif ve kompozisyon özellikleri tespit edilmiştir.

### 3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Eyüboğlu koleksiyonunda ki uçkur incelenildiğinde iyi muhafaza edildiği, dokumalarının yıpranmadığı, renklerin de herhangi bir solmanın olmadığı ve işlemlerinin zarar görmeden günümüze kadar geldiği görülmüştür.

#### 3.1.Desenlendirmek İçin Kullanılan Teknikler

Uçkurların desenlendirmek için kullanılan teknikler çeşitlilik göstermektedir. Bunlar işleniş tekniklerine göre şu şekildedir; hesap işi, Türk işi, düz iğne, verev iğne, muşebak, susma, kesme, pesent, balık kılçığı, balıksırtı, civankaşı, mürver iğne, renkli sarma, ciğer deldi, Antep işi, sarma, Çin iğnesi, iğne ardı, kasnak, dival işleri, anavata, sırma ve gaydan işleri, oturtma, parça iş ve boncuk iş olarak ayrılmaktadır. İncelenen örneklerde ise genelinde Türk işi ve hesap işi tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir.

#### 3.2. Uçkurların Dokumanın Kenar Temizleme Teknikleri

Uçkurların dokumanın kenar temizleme tekniklerinde ise; kıvrırma tekniği, saçak bükme tekniği, saçak bırakma ve iplik çekme teknikleri kullanılmaktadır.

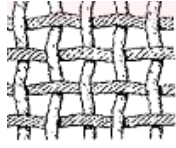
#### 3.3. Uçkurların Yapımında Kullanılan Malzemeler

Uçkurların yapımında kullanılan malzeme seçilen desene ve dokumaya göre çeşitlilik göstermektedir.

Uçkurların işlemlerinde kullanılan gereçler ve teknikler desene ve dokumaya göre çeşitlilik göstermekle birlikte, işleme öncesinde, esnasında ve sonrasında kullanılan araç gereçler farklıdır. Kullanılan gereçler genel olarak pamuk, ipek tel, sırma tel, kılaptandır. İşleme öncesinde, desen hazırlanırken; cetvel, mezura, desen kâğıdı, kâğıt makası, kalem açacağı, renkli kalemler, beyaz karton, sarı karton, kopya kâğıdı, parşömen kâğıdı, mülaj kâğıdı, kareli kâğıt, milimetrik kâğıt, kullanılan malzemelerdir. İşleme esnasında kullanılan malzemeler ise; makaslar, iğneler, kasnak, kasnak bezleri, gergef, çıkırık, biz, ciğer deldi, dikiş yüksüğü kullanılmaktadır. Bunların yanında çeşitli kumaşlar ve iplikler kullanılmaktadır. Sonrasında ise ütü, kola, kenar temizlemede, saçak örmede yararlanılan malzemeler sayılabilir [5].

### 3.4. Uçkurların Dokuma Örgüsü

Uçkurların kumaşlarının dokuma örgüleri genelde bezayağı tekniğinin de dokunmuştur. Dokuma örgülerinin temelini oluşturan ve yoğun olarak kullanılan bezayağı tekniğinin örgü raporu; 2 çözgü ve 2 atkı ipliğinden meydana gelmektedir. İplikler hem çözgü yönünde, hem atkı yönünde bir üst, bir alt bağlantılı olmak üzere dokunmaktadır [6].



Şekil 1. Bezayağı dokuma tekniği

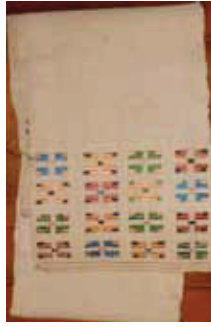
Dijital mikroskopla örnekler üzerinde yapılan analize göre, uçkurların kumaşı keten, bezayağı teknikle dokunmuş olup, işleme iplikleri pamuk, sim ve işleme teknikleri çeşitlidir. Uçkurların kumaşı ya düz ya da kendinden çizgili olarak dokunmuştur. Çizgiler belli aralıklarla üç ya da beş sıra halinde, inceli kalınlı, dokuma sıklığı artırılarak oluşturulmuştur. Desenler kısa kenara işlenmiş olup, uçkurlar yüzey şemalarına göre; iki tekrarlı, üç tekrarlı, dört tekrarlı, bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş ve bir dal üzerine silanmış motif dizilişinde olanlar ve kısa kenarın tamamına işlenmiş olmak üzere çeşitlilik göstermektedir.

### 3.5. Uçkur Örnekleri



Fotoğraf: 1: Üzüm desenli keten Uçkur

Fotoğraf 1’de yer alan, 24x183 cm boyutlarındaki uçkurun deseninde, stilize bir vazodan çıkan, dal, dalın üzerinde yapraklar ve dalların ucunda sağlı sollu yerleştirilen üzüm motifi bu motifin dört tarafında tekli asma yaprakları ve üç tarafını çevreler vaziyette dizayn edilmiş bir bordür bulunmaktadır. Bordürün iç kısmında ise tomurcuk motifi yer almaktadır. Uçkur da kullanılan renkler ise; pembe, vişne rengi, su yeşil ve mavidir. Desen dokumanın iki kısa kenarına işlenmiştir. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur ve motifler hesap işi tekniği ile işlenmiştir. Kenar süslemesinde saçak oldukça kısa bırakılmıştır.



Fotoğraf: 2: Geometrik desenli Keten Uçkur

Fotoğraf 2’de yer alan, 23x164 cm boyutlarındaki uçkurun deseninde, geometrik dört yapraklı çiçek desenleri yer almaktadır. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş düzgün sıralamalarla düzenlenen, bordür biçiminde kompozisyona sahiptir. Desenler enine ve boyuna dört sıra halinde sıralanmıştır. Uçkur da kullanılan renkler ise; yeşil, kırmızı, kahverengi, mavi ve simdir. Desen dokumanın iki kısa kenarına işlenmiştir. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur ve motifler Türk işi tekniği ile işlenmiştir. Saçakla desen arasında iki sıra düz dikiş yapılmıştır. Kenar süslemesinde saçak bırakılmamıştır.



Fotoğraf: 3: Hayatağacı motifli keten Uçkur

Fotoğraf 3’de yer alan, 22x194 cm boyutlarındaki uçkurun desenlendirilmesi dokuma sırasında oluşturulmuştur. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş düzgün sıralamalarla düzenlenen, bordür biçiminde kompozisyona sahiptir. Desende kırmızı ve lacivert renkleri kullanılmış zeminde ise krem tercih edilmiştir. Üç tekrarlı desen şemasına sahip olan uçkurun ana motifi hayat ayacıdır. Yan yana yerleştirilen hayatağacı motifi renk olarak birbirinden farklıdır. Ana motifin üst kısmına küçük kareler yerleştirilmiştir. Ayrıca ortadaki motifin aralarına geometriksel formda çiçekler yerleştirilmiştir. Hayatağacı motifinin bitim yerine artı şeklinde birbirinden ayırmak için tarak motifi işlenmiştir. En alt kısımda ise bir sıra lacivert bir sıra kırmızı ve bir sıra lacivert düz çizgiden oluşan arasında da deveboynu motifinin yer aldığı ince kenar suyu yer almaktadır. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur.



Fotoğraf: 4: Hayatağacı motifli keten Uçkur

Fotoğraf 4’de yer alan, 22x180 cm boyutlarındaki uçkurun desenlendirilmesi dokuma sırasında oluşturulmuştur. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş düzgün sıralamalarla düzenlenen, bordür biçiminde iki tekrarlı kompozisyona sahiptir. Desende kırmızı ve lacivert renkleri kullanılmış zeminde ise krem tercih edilmiştir. İki tekrarlı desen şemasına sahip olan uçkurun ana motifi hayat ayacıdır. Yan yana yerleştirilen hayatağacı motifi renk olarak birbirinden farklıdır. Ana motifin üst kısmına küçük kareler yerleştirilmiştir. En alt kısımda ise bir sıra lacivert bir sıra kırmızı ve bir sıra lacivert düz çizgiden oluşan arasında da deveboynu motifinin yer aldığı ince kenar suyu yer almaktadır. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur.



Fotoğraf: 5: Çiçek desenli Keten Uçkur

Fotoğraf 5’de yer alan, 17x200 cm boyutlarındaki uçkurun deseninde, bitkisel bezemelerden çiçek motifi yer almaktadır. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş düzgün sıralamalarla düzenlenen, bordür biçiminde dört tekrarlı kompozisyona sahiptir. Peşkirin karşılıklı iki kısa kenarında; dikey formda merkeze yönlendirilen sağdan sola doğru bir dal üzerinde çiçek motifleri işlenmiştir. Çiçeklerin dış kısımları konturlanmıştır. İşlemede kullanılan renkler ise; pembe, lacivert, mor, bordo, kırmızı ve mavidir. Desen dokumanın iki kısa kenarına işlenmiştir. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur ve motifler hesap işi tekniği ile işlenmiştir. Kenar suyu süslemesinde ise zigzag motifinin üzerine iki renkli küçük dallar eklenmiştir.



Fotoğraf: 6: Yaprak desenli Keten Uçkur



Fotoğraf 6' da yer alan, 17x160 cm boyutlarındaki uçkurun deseninde, bitkisel bezemelerden yaprak motifi yer almaktadır. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş düzgün sıralamalarla düzenlenen, bağlantılı bordür biçiminde kompozisyona sahiptir. Peşkirin karşılıklı iki kısa kenarında; yatay formda sağdan sola doğru zigzag şeklinde bir dal üzerine yerleştirilen yaprak motifleri işlenmiştir. İşlemede kullanılan renkler mavi, kırmızı, yeşil, turkuvaz, turuncu ve mordur. Desen dokumanın iki kısa kenarına işlenmiştir. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur ve motifler hesap işi tekniği ile işlenmiştir. Kenar suyu süslemesinde ise farklı renklerde dama taşı motifi yer almaktadır.



Fotoğraf: 7: Asma yapraklı Keten Uçkur

Fotoğraf 7' de yer alan, 19x189 cm boyutlarındaki uçkurun deseninde, bitkisel bezemelerden asma yaprağı dal ve tomurcuk kullanılmıştır. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş düzgün sıralamalarla düzenlenen, iki tekrarlı bordür biçiminde kompozisyona sahiptir. Bir daldan çıkan asma yaprakları ve tomurcuklar konturludur. Zeminde krem; işlemede kullanılan renkler ise; yağ yeşili, açık yeşil, fıstık yeşili, mor, mavi ve kahverengidir. Desen dokumanın iki kısa kenarına işlenmiştir. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur ve motifler hesap işi tekniği ile işlenmiştir. Kenar suyu süslemesinde ise desendeki kullanılan renklerden tercih edilmiş iki adet zigzag üzerine yapraklar işlenmiş ve konturlanmıştır.



Fotoğraf: 8: Çiçek motifli Keten Uçkur



Fotoğraf 8’de yer alan, 41x129 cm boyutlarındaki uçkurun deseninde, bitkisel bezemelerden yaprak, çiçek ve dal kullanılmıştır. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş bağlantılı sıralamalarla düzenlenen, iki tekrarlı bordür biçiminde kompozisyona sahiptir. Merkezde bir çiçekten çıkan yapraklar ve aralarına bağlantıyı sağlayan “s” şeklinde dalar yer almaktadır. Çiçeklerin üst ve alt kısımlarına sağlı sollu şekilde ikişer yaprak eklenmiştir. İki desen net olarak işlenmiş uçkurun sağ tarafında ki desen eksik bırakılmıştır. Zeminde beyaz; işlemede ise sadece altın sarısı sim ip kullanılmıştır. Desen dokumanın iki kısa kenarına işlenmiştir. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur ve motifler Türk işi tekniği tercih edilmiştir.



Fotoğraf: 9: Hayatağacı motifli keten Uçkur

Fotoğraf 9’de yer alan, 28x196 cm boyutlarındaki uçkurun desenlendirilmesi dokuma sırasında oluşturulmuştur. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş düzgün sıralamalarla düzenlenen, bordür biçiminde kompozisyona sahiptir. Desende kırmızı ve lacivert renkleri kullanılmış zeminde ise krem tercih edilmiştir. Üç tekrarlı desen şemasına sahip olan uçkurun ana motifi hayat ayaıdır. Yan yana yerleştirilen hayatağacı motifi renk olarak birbirinden farklıdır. Motiflerin aralarına geometriksel formda minik kareler yerleştirilmiştir. En alt kısımda ise bir sıra lacivert bir sıra kırmızı ve bir sıra lacivert düz çizgiden oluşan arasında da üçgen motifinin yer aldığı ince kenar suyu yer almaktadır. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur. Kenar süslemesinde saçak bırakılmamıştır.



Fotoğraf: 10: Yaprak motifli keten Uçkur

Fotoğraf 10'de yer alan, 38x125 cm boyutlarındaki uçkurun deseninde, bitkisel bezemelerden yaprak ve dal kullanılmıştır. Birden fazla aynı motifin tekrarlanması ile oluşturulmuş soldan sağa doğru, bağlantılı sıralamalarla düzenlenen, iki tekrarlı bordür biçiminde kompozisyona sahiptir. Desenin aralarına dört adet kazayağı motifi ve çarpı şeklinde üç adet geometriksel desenler yerleştirilmiştir. Ana motif olarak bir daldan çıkan yapraklar göze çarpar. Zeminde beyaz; işlemede kullanılan renkler ise; bordo ve turuncudur. Desen dokumanın iki kısa kenarına işlenmiştir. Dokuma bezayağı tekniğinde dokunmuştur ve motifler Türk işi tekniği ile işlenmiştir. Kenar suyu süslemesinde ise desendeki kullanılan renklerden tercih edilmiş, birbirini zigzag şeklinde takip eden yaprakların sıralandığı görülmektedir.

#### 4. SONUÇ

Eyüboğlu koleksiyonunda bulunan on adet el işlemeli uçkur örnekleri işlemleri, kumaşın yapısı, kenar süsleme teknikleri, renk ve kompozisyon özellikleri ve dokumaların ebatları bakımından incelendiğinde; dikdörtgen formda olan uçkurların kısa kenar ölçüleri 24 cm. ile 17 cm arasında, uzun kenar ölçüleri ise, 160 cm ile 200 cm. arasında değiştiği görülmektedir.

Uçkurların kumaş dokumaları bezayağı tekniği ile dokunmuştur. İşlemler ise; Türk işi ve hesap işi teknikleri tercih edilmiştir.

Uçkurların kompozisyonlarında geometriksel, natüralist ve stilize bitkisel motifler kullanılmıştır. Buna ilaveten tek bir örnekte üzüm motifi göze çarpmaktadır. Kenar bordürlerde ise bitkisel bezemeler, geometrik motiflerle süsleme yapılmıştır. Çiçek yaprak figürleri ya kesit halinde, ya da bir dal üzerine sıralı olarak kullanılmıştır. Motifler iki tekrarlı, üç tekrarlı ve bağlantılı düzenlemeler halinde yerleştirilmiştir. Kompozisyon uçkurlarda genellikle iki kısa kenara işlenmiştir.

Uçkurların işlemlerinde; yağ yeşili, pembe, siyah, yavruağzı, vişne rengi, açık yeşil, fıstık yeşili, mor, mavi, kahverengi, çingene pembesi, kırmızı, turkuvaz ve turuncu renkleri kullanılmıştır. Tek renkli (monokrom) veya çok renkli (polikrom) bir sistemle uygulanmıştır. Tek renkli uygulamalar altın sim, sırma gibi metal ipliklerin kullanılması ile yapılmıştır. Bu tip örnek bir tanedir. Çok renkli işlemlerde, bir rengin tonları veya değişik gruptaki renklerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bir üründe ortalama en az 2 en fazla 6 adet renkli ip uygulanmıştır.

Kenar temizleme tekniklerinde; kıvrırma tekniği, saçak bükme, iplik çekme teknikleri ve çırpma dikiş teknikleri kullanılmıştır.

## 5. KAYNAKLAR

- [1] Barışta H.Ö.,1999, 1999. Osmanlı imparatorluğu Dönemi Türk islemeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2168, Ankara. s.231
- [2] Barışta H.Ö.,1984, Türk İşleme Sanatı, Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi, Ankara. S.3
- [3] Koçu E., 1969. Türk giyim kuşam ve süsleme sözlüğü.
- [4] Köklü H. (2004). İç Anadolu Bölgesindeki El İşlemeli Peşkirler. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, s 58.
- [5] Onuk, T., Akpınarlı F., Ortaç, H., S. Ve Alp, Ö. (1998). İçel El Sanatları. Kültür Bakanlığı yayınları: 2091. Ankara, s 369.
- [6] Turani A.,1998. Sanat Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul